

Een berg die mijn naam draagt

Freek de Goeje

MAZIREL
PERS

Ontwerp omslag: StudioVeen, Amsterdam
Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

Mazirel Pers is een imprint van Walburg Pers

ISBN 978 94 6456 012 1
e-ISBN 978 94 6456 013 8 (ePub)
NUR 508

© 2023 F. de Goeje, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.mazirelpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Het kerstdiner	7
Hoofdstuk 2 De verloren film	19
Hoofdstuk 3 Briefing in het hoofdkwartier	31
Hoofdstuk 4 De smokkelaarshaven	43
Hoofdstuk 5 De Marowijne-rivier	51
Hoofdstuk 6 Onderweg naar Kawemhakan	65
Hoofdstuk 7 Pasen	73
Hoofdstuk 8 De viskwekerij	91
Hoofdstuk 9 Naar het De Goeje-gebergte	99
Hoofdstuk 10 Naar de top	121
Hoofdstuk 11 Jennifer	133
Hoofdstuk 12 Apetina & Toekoeje	147
Hoofdstuk 13 Een tooi voor Toekoeje	169
Hoofdstuk 14 De blinde die alles ziet	177
Nawoord	187
Fotoverantwoording	189
Kleurenkaternverantwoording	192

Hoofdstuk 1

Het kerstdiner

De straten van het Prinseneiland in Amsterdam zijn donker en koud. Het gure weer van de decembermaand hult voorbijgangers onder grote capuchons, gebreide mutsen en dikke sjaals. Tijdens mijn fietstocht vanuit de Pijp ben ik natgeregend en al bibberend zet ik samen met mijn vriendin onze fietsen onder een druipende kastanjeboom. We staan voor het huis van mijn oom Peter, die het jaarlijkse kerstdiner van de familie De Goeje organiseert. De familie De Goeje is een niet al te grote, oer-Hollandse familie die ongeveer vijftig mensen telt. Mijn vader is *de* De Goeje van mijn ouders en komt uit een klassiek babyboomnest uit Zaandam, bekend om de Verkadefabriek en de eerste Albert Heijn van Nederland. Hij is de jongste uit een gezin van zes, een ongelukje is hem later verteld. Hans luidt zijn naam, hij is vernoemd naar de broer van mijn opa. Hans heeft drie oudere broers en twee oudere zussen. Inmiddels hebben al hun kinderen weer kinderen en elk jaar wordt de nieuwste aanwinst bewonderd: een kaal baby'tje dat vernoemd is naar een ander, voorgaand familielid, een traditie zo lijkt het, net als het kerstdiner bij oom Peter.

Ik heb een moeder genaamd Martine en sinds kort heb ik er een zusje bij. Ze heet Mae en was eerst achttien jaar mijn broer Ties, maar heeft besloten verder als vrouw door het leven te gaan. Een transitie waar de familie De Goeje nog maar mondjesmaat van op de hoogte is. We spreken elkaar daar te weinig voor. Ik denk dat we een hechte familie zijn, maar ik weet niet of we écht van elkaar houden. We zien elkaar slechts eens per jaar en dat is simpelweg te weinig voor meer diepgaande relaties.

Het slechte weer maakt dat iedereen te laat komt en langzaam druppelt de woonkamer van oom Peter vol. Hij woont op de begane grond in een van de vele pakhuizen die het Prinseneiland zo oud-Amsterdams laten voelen. In zijn appartement lijkt de tijd ook stil te staan. Antieke meubels en kasten met glazen deuren, massieve tafels vol met papieren en een schattig industrieel keukentje waar men heen loopt voor een drankje. Oom Peter heeft na zijn pensioen bij Bureau Buitenland van de UvA, ruim tien jaar geleden, een boek geschreven over zijn werk in Vietnam en is nu bezig een film te maken over zijn leven.

De oudste broer van mijn vader, Jan Willem, moppert dat het hondenweer is en dat we het diner beter kunnen verplaatsen naar het voorjaar. Jan Willem heeft tot zijn pensioen bij Shell gewerkt, heeft veel gereisd en buitenlandse projecten gedaan, heeft een ijzersterk geheugen en spreekt vloeiend Duits, Frans en Engels en een beetje Spaans. *'Hermano,'* zegt hij tegen mijn vader, die in Spanje een hotel heeft, *'doe mij ook maar een vino tinto.'* Marieke, zijn zus, mijn tante, is ook binnen, helemaal vanuit Zutphen met de auto. Ook zij is er niet op tegen om het evenement naar het voorjaar te verplaatsen, en dan ook het liefst naar ergens waar je makkelijk kunt parkeren.

Het gemopper hoort bij het kerstdiner net als haring bij de borrel en griesmeelpudding met *eigengemaakte* bessensapsaus als dessert. Daartussen staat een rijsttafel gemaakt door mijn vader en oom Claudius, met behulp van de recepten van Beb Vuijk.

Een voor een wordt iedereen begroet. Drie kussen op de wang van iedereen die wat dieper in de vorige eeuw is geboren en gewoon een hand voor het jongere volk. Mijn vriendin is voor het eerst mee en kijkt naar de grote hoeveelheid De Goejes in alle maten en leeftijden. Door de ogen van mijn vriendin is het alsof ik mijn familie voor het eerst zie: degelijk Hollands en bovenal 'normaal'. Niemand draagt excentrieke kleding, heeft piercings, tatoeages of vreemde kapsels. De woonkamer is doordrenkt van burgerlijkheid. Opvallend is de kledingstijl van de oude garde, die verraadt dat ze uit hetzelfde nest komen: witte of blauwe

overhemden, lamswollen v-halstruien, grijs dun haar en frivole brillen op sterkte. De oude garde is in constant gevecht met de leesbrillen. Honderden vakantiefoto's en memorabele momenten van hun neefjes en nichtjes, kinderen en kleinkinderen worden op smartphones voorgehouden. Bril op, 'Ach, wat een schat, wat is ie gegroeid,' bril af en meteen weer op als blijkt dat het volgende familielid zijn of haar kleine wonder wil laten zien.

Hoewel ik iedereen van gezicht ken, heb ik van velen geen idee hoe ze heten, wat ze doen of waar ze wonen. Maar het zijn De Goejes en op een of andere manier is dat genoeg.

Het diner loopt op zijn einde, de afwas is gedaan en de De Goejes met jonge kinderen zijn er vandoor, evenals mijn vriendin. Het is buiten aardedonker en een gierende wind is binnen te horen. We zitten aan de grote eettafel, de ooms en mijn neven Gert en Maarten.

Jan Willem vindt dat het tijd is voor de *sobre mesa*, natafelen, en loopt naar de keuken om kaas en nog meer wijn te halen. Ik luister naar een gesprek tussen mijn vader en zijn broer Claudius. Ze hebben het over kunstachtige voorwerpen die al generaties in de familie zijn en die via de erfenis van mijn opa over de familie zijn verdeeld.

'Die twee schilderijen van Pieneman zitten nog in de verpakking van de verhuizing, ik zou niet weten waar ik ze moet hangen,' zegt mijn vader.

'Weten we welke Pieneman ze geschilderd heeft?' vraagt oom Clau. Helaas weten de broers dat niet.

'Ik weet ook maar weinig over het schilderij zelf.' Mijn vader kijkt voor zich uit. 'Het zijn twee vrij grote portretten van een man en een vrouw *in goeden doen*. Pluijgers heten ze, ergens aangetrouwd in de familie in de negentiende eeuw. Twee sombere afbeeldingen van regenteske types.'

'Niet iets voor in de kinderkamer,' zeg ik en ik denk terug aan vroeger en aan de voortdurende aanwezigheid van beide Pluijgers aan de muur naast de wc.

Het gesprek aan tafel gaat over de overgrootvader van de broers: Michael Jan de Goeje, zoals mijn opa ook heette. Hij was

hoogleraar Arabische talen aan de Rijksuniversiteit Leiden, eind negentiende eeuw, en ook nog even rector magnificus. Toen hij met emeritaat ging kreeg hij van zijn studenten en voormalige studenten een bronzen beeld genaamd 'de Koranlezer'. Ook dat beeld staat al zolang ik mij herinner bij mijn ouders in de woonkamer.

De twee broers spoelen hun gedachten op orde met een slok wijn.

'Ik heb thuis het klompje goud van C.H. de Goeje liggen,' zegt Claudius, waarschijnlijk richting de neven die dat nog niet weten.

'Het verhaal gaat,' vervolgt Claudius, 'dat hij het klompje tijdens een van zijn expedities in het regenwoud van Suriname heeft gevonden. Daarna lag het altijd op zijn bureau, een herinnering aan zijn avonturen. Ik denk dat hij het klompje goud begin 1900 gevonden heeft, ergens diep in de jungle.' Oom Peter vertelt dat hij zich de studeerkamer van zijn oudoom C.H. de Goeje nog goed voor de geest kan halen. De familie ging met enige regelmaat bij hem op bezoek. Ook oom Jan Willem herinnert zich deze bezoeken en ook de precieze ligging van het stukje goud op zijn bureau. 'Het lag onder een glazen stolpje op een groenige ondergrond.' Niemand twijfelt aan het geheugen van Jan Willem. Mijn vader vraagt hoe dat stukje goud dan uiteindelijk bij zijn vader, mijn opa, terecht kwam. C.H. had zelf ook kinderen.

'Hij had slechts één dochter,' zegt oom Jan Willem, 'misschien omdat pa en ma een zoon naar hem vernoemd hebben. Dat moet de reden zijn geweest.'

Ik moet glimlachen, want C.H. de Goeje is zonder afkorting Claudius Henricus de Goeje. Mijn oom Claudius (Henricus) is naar hem vernoemd, met tweede naam en al. Hij is geoloog en daarom vind ik het bijzonder dat hij een stukje edelmetaal uit Surinaamse bodem van zijn naamgenoot heeft geërfd. Een avontuurlijke naamgenoot op wie we trots op zijn.

Claudius Henricus de Goeje was cartograaf, antropoloog en linguïst. Maar voor mij was hij een ontdekkingsreiziger. Hij sprak veertien talen en legde de eerste contacten met de inheemse

Wayana in het zuidoosten van Suriname. Hij bracht een groot deel van het zuidelijke Surinaamse regenwoud in kaart, verdeeld over drie expeditie. De derde, de Toemoek Hoemak-expeditie, vond plaats in 1907, het jaar waarin ook mijn opa werd geboren. Grootse daden, zul je vast denken! Maar er is iets anders wat ons met een merkwaardig gevoel van trots vervult. Er is iets blijvends, iets permanents dat Claudius midden in het regenwoud voor komende generaties heeft achtergelaten. Het is 658 meter hoog en strekt zich kilometers uit in alle richtingen. Geen familielid heeft het ooit gezien, er bestaat geen foto van, geen beschrijving, helemaal niets. Diep in het Surinaamse regenwoud verscholen ligt een gebergte: het De Goeje-gebergte. Een familie-erfstuk dat van iedereen en van niemand is. Na Claudius is er nooit meer een De Goeje geweest.

Als kind was ik apetrots op de berg. Mijn spreekbeurt in groep 6 ging erover, de kaart van Suriname hing boven mijn bed en we gingen met de familie naar musea wanneer Claudius' reizen werden tentoongesteld. De berg had een enorme aantrekkingskracht op mij. Ik moest en zou hem ooit met mijn eigen ogen zien. In mijn fantasieën gingen we met de familie op expeditie door het oerwoud om de top van de berg te beklimmen. Ik voel me dan ook met de berg verbonden, hij is onderdeel van mijn identiteit geworden, hoe gek dat ook mag klinken.

Mijn tafelgenoten praten nu over politiek, ook een vast onderdeel van het kerstdiner. Aan de rechterkant de ooms Jan Willem en Claudius en aan de linkerzijde oom Peter. Mijn vader in het midden. De discussie gaat over het veranderen van straatnamen van voormalige zeehelden aan wie een gewelddadig verleden kleeft.

'Grote onzin,' zeggen de rechterooms, 'dan kun je wel aan de gang blijven. Bovendien moet je alles wel in de historische context begrijpen. Alle landen hadden koloniën en in die tijd was slavernij geaccepteerd.'

Oom Peter reageert geagiteerd: 'Dat is maar ten dele waar, ten tijde van de slavenhandel waren er genoeg kritische geluiden en ook aanklachten tegen de misdadige behandeling van mensen,

ook vanuit kerkelijke hoek, maar de economische belangen wonen het altijd.' Oom Peter zet met armgebaren zijn argumenten kracht bij.

'Tot ver in de twintigste eeuw vond de Nederlandse regering dat hun heerschappij in bijvoorbeeld Indonesië volkomen gerechtvaardigd was, en de bloedige onderdrukking van de Atjeh-opstand in 1898 vond de regering ook normaal, ondanks oppositie door parlementariërs zoals Troelstra.'

Terwijl de discussie aan tafel verhevigt, denk ik aan de expedities van C.H. Hoe ziet de historische context van die expedities eruit? En hoort het De Goeje-gebergte ook thuis in de straatnaamdiscussie?

Ik word uit mijn gedachten gehaald door oom Peter, die vraagt of ik nog wat wil drinken. Ik sla het af, het is al laat.

'Hartelijk bedankt voor de gezellige avond.' Drie zoenen, veel handen, jas aan, das om en pet op, want het is buiten beestenweer.

De riolering is overbelast en de straten staan onder water. Ik fiets over het Bickerseiland en steek door via de Brouwersgracht naar de Prinsengracht. Terwijl ik door de kletsnatte straten naar huis ploeter, denk ik aan de discussie van zonet. Mijn ogen glijden langs de gevels van de vele pakhuizen. Door de regen zijn de ramen net droeve ogen en de gevels aangrijpende gezichten waarachter een geschiedenis van kolonialisme, slavernij en geld verdienen schuilgaat.

Eenmaal thuis en opgewarmd pak ik de kaart van Suriname, waar ik in het zuidoosten het De Goeje-gebergte vind. Ik kom tot de conclusie dat ik, gênant genoeg, vrijwel niets weet van de geschiedenis van Nederland in Suriname. Een halfuur later hebben Google en Wikipedia mij geleerd dat Suriname in 1667 is veroverd op de Engelsen. Er bestonden toen al plantages aan de kuststrook waar Afrikaanse tot slaaf gemaakten werkten. Gedurende korte tijd waren dat ook inheemse Surinamers – uitsluitend de twee volkeren die aan de kust woonden: de Karaiben en de Arowakken. De inheemse slavernij duurde echter niet lang. Na de Nederlandse overname ontstonden spanningen tussen de

Inheems en de nieuwe bezetters. Vanaf 1678 waren oorlogen het gevolg. Plantages werden vernield. Acht jaar later kwam er een akkoord tussen de Inheems en het Nederlands gezag in Suriname waarin werd bepaald dat de Inheems niet meer in slavernij mochten worden gehouden en zich 'vrij' mochten vestigen. Eigenaardig, denk ik, dat je je vrij mag vestigen in je eigen land.

Maar dit gold niet voor de Afrikaanse tot slaaf gemaakten. Nederland heeft gedurende twee eeuwen vermoedelijk tweehonderdduizend Afrikanen op vreselijke wijze naar Suriname verscheept. Toen eindelijk in 1863 de slavernij werd afgeschaft, leefden er ongeveer dertigduizend mannen, vrouwen en kinderen op de plantages en nog eens tienduizend in het oerwoud. Die laatste groep bestond uit gevluchte tot slaaf gemaakten en hun nazaten, de zogenaamde Marrons. Bovendien werden de 'vrijgevochten' tot slaaf gemaakten na 1863 nog eens tien jaar verplicht om als onderbetaalde 'werknemer' op de plantages te blijven werken. Nederland is een van de laatste landen die de slavernij heeft afgeschaft.

Mijn jongensdroom om de reis naar het De Goeje-gebergte te maken heeft nu wel wat meer 'historische context' gekregen, in de woorden van oom Jan Willem. Ik besluit dat ik meer wil weten over de reizen van Claudius, wat voor persoon hij was en hoe hij zich verhiel tot zo'n omgeving van voormalige slavernij, uitbuiting en kolonialisme. Zoveel jaren lagen er niet tussen de afschaffing van slavernij en zijn expedities ergens kort na 1900.

Het toeval wil dat ik in het laatste jaar van de opleiding tot filmmaker aan de HKU (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht) zit. In het laatste jaar van de studie wordt van studenten verwacht dat je een afstudeerproject, een eindfilm maakt. Ik wil natuurlijk iets goeds en 'blijvends' maken, zoals elke jonge, ambitieuze maker.

En ik zie nu een geweldige kans om de reizen van Claudius als onderwerp te kiezen. Hoe ik het precies ga doen, moet ik de komende tijd gaan bedenken, maar het lijkt mij geweldig om de Toemoek Hoemak-expeditie uit 1907 als leidraad te gebruiken. Ik

hoop nieuw licht op een oud verhaal te laten schijnen en eindelijk eens echt uit te zoeken waar ik mij zo verbonden mee voel.

Mijn vader heeft thuis een antiek exemplaar van de *Toemoek Hoemak Expeditie* staan, in 1908 in Leiden uitgegeven door Brill. Ik heb er wel eens naar gekeken, maar het nooit echt gelezen. Laat ik daar eens mee beginnen. Claudius was best jong toen hij in 1903 voor het eerst door de Surinaamse jungle trok, nog maar 24 jaar, net zo oud als ik ben. En tijdens zijn laatste expeditie, in 1907, was hij pas 28 jaar oud. Dit was de expeditie waar Claudius de leiding over had en waarmee hij het De Goeje-gebergte in kaart bracht.

Een periode waarin de westerse geografische kennis van de wereld nog behoorlijk wat witte vlekken kende. Op de eerste pagina van Claudius' expeditieverslag lees ik waarom:

Wanneer men de kaart van Suriname, welke in 1899 verscheen, ter hand neemt, zal men zien dat in dat jaar het grootste gedeelte van die Nederlandsche Kolonie nog geheel onbekend gebied was. Nu is het volstrekt geen toeval dat het Zuidelijke gedeelte van Suriname, meer dan twee eeuwen nadat de Kolonie in onze handen overging, nog steeds een "witte plek" op de kaart vormde. De pogingen die door gelukszoekers werden gedaan, om dit land te doordringen, moedigden niet aan tot nieuwe ondernemingen: velen kwamen om in den strijd tegen wilde Indianen, die vreemde indringers uit hun land wilden weren, anderen, niet minder talrijk, werden ten grave gesleept door koorts. En daarbij was er niet één, die El Dorado vond; zelfs bij de inboorlingen waren er geen kostbaarheden te vinden, welke de begeerlijkheid van den blanke gaande kon houden.

(Toemoek Hoemak Expeditie¹)

Een beetje overdreven, dacht ik even. Maar als ik later een overzicht zie van de tochten die tot en met 1910 zijn uitgevoerd, lees ik

¹ Wanneer er in de rest van het boek alleen een paginacijfer en geen titel wordt vermeld, wordt er verwezen naar de *Toemoek Hoemak Expeditie*.

dat expeditieleider Eilerts de Haan tijdens de Corantijn-expeditie, die duurde van juni 1910 tot april 1911, in augustus 1910 overleed aan malaria en ter plekke in het woud werd begraven.

Toch werd Claudius door de Nederlandse overheid in samenwerking met het KNAG (Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap) op missie gestuurd om het laatste onbekende gebied van Zuid-Suriname in kaart te brengen en de grens met Brazilië te bepalen. Het zuidoosten van Suriname heeft een natuurlijke grens met Brazilië, het Toemoek Hoemak-gebergte, vandaar de naam van de expeditie, tevens het eindpunt van de tocht. Claudius was de expeditieleider en trok maandenlang met zijn Nederlandse collega H. Bisschop Van Tuinen en een groep 'stadsarbeiders' uit Paramaribo door het oerwoud. Het gebied was echter ondoordringbaar en voor de westerling onbegaanbaar, dus hij had hulp nodig van anderen die er beter de weg wisten. Gelukkig stuitte hij midden in het oerwoud op de Wayana, een inheemse bevolkingsgroep uit het zuiden van Suriname. De Wayana hadden nog nooit een westerling gezien en zowel Claudius als zij waren nieuwsgierig naar elkaar. Hij werd in hun dorpen verwelkomd en leerde de stam kennen. Hij raakte steeds meer geïnteresseerd in hun taal en cultuur. Claudius verzamelde duizenden objecten die nu nog steeds in het Museum Volkenkunde zijn terug te vinden.

Hij maakte faam als cultureel antropoloog en linguïst van inheemse talen. In 1928 publiceerde hij *The Arawak Language of Guiana*. Deze studie was tot voor kort nog verplichte kost voor studenten antropologie aan de universiteit van Santiago de Chile (Chili).

Claudius had één dochter, Mieke, die trouwde met Edzard Borneman. Het gezin kreeg vijf kinderen en met zoon Bernard, Claudius' kleinzoon en mijn verre achterneef, heb ik contact gezocht. Bernard heeft veel documenten van Claudius bewaard: veel brieven die hij aan zijn vader, de arabist, schreef en een zelfgeschreven, maar nooit gepubliceerde, biografie, *Herinneringen*

van een Leven door Claudius Henricus de Goeje, 1879 tot 1955. Om even te illustreren in welke tijd hij opgroeide: 'De huidige fiets was er nog niet; kleine jongens hadden soms een driewieler met ijzeren banden, grote jongens een tweewieler met één zeer groot en daarachter één zeer klein wiel.'

In 1885 liep het zesjarige kind Claudius tijdens een familievakantie in Koblenz, Duitsland, rijkskanselier Otto von Bismarck tegen het lijf, die met paard en koets door het land trok. Hij maakte zijn huiswerk bij het licht van kaarsen en petroleumlampen en noemde zijn vader 'meneer De Goeje'. Toen in 1890 koning Willem III doodging, droeg de elfjarige Claudius drie dagen uitsluitend zwarte kleding met erop een speldje van een zwarte tulp, toentertijd het symbool van rouw bij de koninklijke familie.

Het is duidelijk dat de wereld er toen heel anders uitzag. Dat geldt ook voor de Wayana in het Surinaamse regenwoud, waar veel is veranderd sinds de komst van Claudius. Een van de erfenissen die Suriname na de onafhankelijkheid van Nederland heeft meegekregen, is de verschrikkelijke omgang met het bos. Het regenwoud wordt door vele bestuurders van Suriname slechts gezien als wingewest. De Wayana, en alle andere inheemse volkeren van Suriname, worden niet erkend door hun eigen overheid. Ze hebben geen grondrechten in eigen land. Het Wayana-leefgebied is rijk aan goud, hout en waardevolle mineralen. De Surinaamse overheid geeft grif concessies voor goudexploitaties en houtkap, waardoor het regenwoud in rap tempo verdwijnt en vervuult. Het gebruik van kwik om goud te winnen vergiftigt rivieren en planten. Het oerwoud is ziek aan het worden en zo worden alle inwoners dat ook, inclusief de Wayana.

In de weken die volgden dook ik dieper in de huidige problematiek van het regenwoud in Suriname. Ik stuitte op een oud radiofragment van *Spraakmakers* van 23 augustus 2021, met Inge Pierre als gast. Zij is een inheemse Surinamer en voorzitter van de stichting Kaikoésie, een organisatie die opkomt voor de rechten van alle Inheemsen in Suriname. De uitzending ging

Afbeelding 1 – Claudius Henricus de Goeje bij de Wayana, 1907.

over de excuses die de Nederlandse regering zou moeten gaan maken voor het slavernijverleden in Suriname. Volgens Pierre was dat niet genoeg. Er moet volgens haar apart excuses worden aangeboden aan de inheemse bevolking, wie ook veel onrecht is aangedaan. Er is landroof en genocide gepleegd op mensen die er al leefden.

Ik denk dat Pierre de Inheemsen bedoelt die in de kuststrook leefden, de Karaïben en de Arowakken. Verder in het interview spreekt zij over een *'slow genocide'* onder de inheemse bevolking door toedoen van de kapitalistische mens, die slechts vanwege winstbejag naar het regenwoud komt. Volgens Pierre ligt de verantwoordelijkheid hiervoor bij Nederland en andere landen die in Suriname *hebben huisgehouden*, en de postkoloniale overheid van Suriname. Dan zegt Pierre dat er ook een verantwoordelijkheid bij de eerste kolonisten ligt, die Suriname binnenkwamen. En ik moet denken aan Claudius, die vanuit het perspectief van de Wayana de eerste 'kolonist' zou kunnen zijn.

Hij bracht hun leefgebied in kaart en je zou kunnen redeneren dat hij daarmee het westerse kapitalisme de weg de jungle in